

HORVÁTH MARCELL

Száz év nemzetközi kapcsolatai az MNB pénzügypolitikájának szolgálatában

One Hundred Years of International Relations in Service of the MNB's Monetary Policy

Absztrakt

A jegybank alapításának századik évfordulója kiváló alkalmat ad a Magyar Nemzeti Bank nemzetközi kapcsolatainak átfogó elemzésére. A tanulmány száz év kapcsolati hálóját rajzolja fel és értelmezi a geopolitikai mintázatok tükrében. A világrend átalakulása, az állam szerepének erősödése, valamint a tudás, tehetség, technológia és tőke fejlődési tényezőinek fontossága mind párhuzamokat von a klasszikus jegybanki időszak (1920–1930-as évek) és napjaink között. A Bethlen István, Klebelsberg Kunó és Popovics Sándor – a jegybank első elnöke – nevével fémjelzett konszolidáció idején az MNB nemcsak a Bank of Englanddel alakított ki kivételes együttműködést, hanem csatlakozott az új multilaterális jegybanki hálózathoz, a Nemzetközi Fizetések Bankjához (Bank for International Settlements, BIS) is. A szovjet megszállás később kényszerpályára helyezte az intézményt, ám ekkor is lehetőségein felül törekedett a szerteágazó külföldi kapcsolatrendszerre és támogatta hazánk IMF-csatlakozását.

A rendszerváltást követően ismét függetlenné vált jegybank a nemzetközi tapasztalat- és tudásszerzés terén kezdetben elsősorban a nyugati intézményekre fókuszált, és az általuk nyújtott példákat követte, hozzájárulva ezzel a magyar gazdaságba vetett nemzetközi bizalom visszaszerzéséhez, valamint a 2004-es uniós csatlakozás előkészítéséhez. 2002-ben jött létre a mai Nemzetközi kapcsolatok igazgatóság elődje, amely kezdetben egy kizárólag EU-s kapcsolatokkal, illetve egy EU-n kívüli térséggel foglalkozó egységből állt.

A 2013-ban hivatalba lépett vezetés egy merőben új nemzetközi stratégiát dolgozott ki. Az elmúlt évtizedben az MNB – alkalmazkodva a 21. századi globális trendekhez, például az ázsiai gazdaságok felemelkedéséhez – a hagyományos nyugati szövetségeseken, valamint az intézményi kapcsolatokon túl kiemelt hangsúlyt fektetett a keleti kapcsolatok bővítésére is, emellett a bilaterális kapcsolatépítést is beemelte tevékenységének fókuszába. A proaktív és innovatív szemléletmód eredményeként az MNB fokozatosan intellektuális csomópontként funkcionáló szellemi műhellyé válik, amely a nyugati és a keleti jó gyakorlatok becsatornázására egyaránt képes.

Kulcsszavak: nemzetközi kapcsolatok, jegybank, MNB, Popovics Sándor, BIS, geopolitika, Eurázsia

Abstract

The centennial anniversary of the central bank's founding provides an excellent opportunity for a comprehensive analysis of the Magyar Nemzeti Bank's international relations. This study maps and interprets a century of networking in light of geopolitical patterns. The transformation of the global order, the strengthening role of the state, and the importance of knowledge, talent, technology, and capital as developmental factors all draw parallels between the classic central banking era (1920s–1930s) and the present day. During the consolidation period marked by István Bethlen, Kunó Klebelsberg, and Sándor Popovics – the first president of the central bank – the Magyar Nemzeti Bank not only developed a remarkable collaboration with the Bank of England but also joined the new multilateral central banking network, the Bank for International Settlements (BIS). Later, Soviet occupation placed the institution under severe constraints; however, it continued to pursue an extensive foreign network to the best of its ability and supported Hungary's membership in the International Monetary Fund (IMF).

After the political transition, the newly independent central bank initially focused primarily on Western institutions for gaining international experience and knowledge, following the examples set by them. This contributed to restoring international confidence in the Hungarian economy and to preparing for the country's 2004 EU accession. In 2002, the predecessor of today's Directorate for International Relations was established, initially consisting of one unit dedicated to EU relations and another dealing with regions outside the EU.

The leadership that took office in 2013 developed a fundamentally new international strategy. Over the past decade, the MNB – adapting to 21st-century global trends, such as the rise of Asian economies – has placed significant emphasis on expanding its relations with the East, beyond its traditional Western alliances and institutional connections. Additionally, it has incorporated bilateral relationship-building into the core of its activities. As a result of this proactive and innovative approach, the MNB is gradually evolving into an intellectual hub functioning as a centre of excellence, capable of integrating best practices from both Western and Eastern traditions.

Keywords: international relations, central bank, MNB, Sándor Popovics, BIS, geopolitics, Eurasia

Bevezetés

Az MNB alapításának századik évfordulója kiváló alkalmat ad a megtett út legkülönbözőbb aspektusainak áttekintésére. Ma, amikor a globális szintér a Kelet felemelkedésével talán minden eddiginél komplexebbé válik, magától értetődik az igény, hogy az elmúlt száz évvel való számvetés kiterjedjen a nemzetközi kapcsolatokra is. Bár az MNB történetét már többen feldolgozták, egyelőre hiányoznak a kimondottan a külföl-

di kapcsolatrendszer alakulására fókuszáló és azt egységes kontextusba helyező munkák. A társjegybankokkal, a multilaterális szervezetekkel és más külföldi intézményekkel való viszony számos részlete már napvilágra került, ám ezek jellemzően elszórtan és a pénzügypolitika (például nemzetközi hitelfelvételek, valutareformok) ismertetésével egybefonódva jelennek meg. Természetesen a jegybank épp e szakpolitikai célok érdekében tart fenn nemzetközi kapcsolatokat – ám a geopolitikai gondolkodás térnyerésével szükségessé válik az olyan visszatekintés is, amelyben maga a kapcsolatrendszer formálása áll a középpontban.

Tanulmányunk tehát hiánypótló mű kíván lenni két vizsgálati cél kitűzésével. Egyrészt a már elvégzett gazdag forráskutatásokra (a meglévő történeti szakirodalomra) támaszkodva kirajzoljuk a kapcsolati háló alakulásának fő irányait. Másrészt a kibontakozó képet az átfogó geopolitikai mintázatok, a napjainkban azonosított megatrendek szempontjából is értelmezzük. Ezzel megragadjuk az elmúlt száz év fő üzeneteit a nemzetközi együttműködés jövőbeli irányait illetően.

Az MNB hazánk történelmének egyik legnehezebb időszakában, 1924-ben jött létre. Nemcsak a sajátos magyar helyzet (a „csonka Magyarország” életének teljes újjászervezése iránti igény) volt kritikus, hanem a világ is egy hosszú átmenet elé nézett. Az ötszáz éves atlanti korszak vége ugyan az adott időszakban, a húszas-harmincas években még nem állt küszöbön, de számos háttérfolyamata megkezdődött.¹ A két világháború között még a Brit Birodalom hegemoniájából való átmenet volt közvetlenül érzékelhető, helyet adva az Egyesült Államok további felemelkedésének és a kétpólusú világrend (USA–Szovjetunió) születésének. Ugyan néhány évtized múltán a szovjet pólus „epizód-szerűnek” bizonyult, azonban a világrend átalakulása nem került le a napirendről, sőt manapság is meghatározza a globális színteret. (A 2000-es évek óta az atlanti hegemonia helyett a multipoláris, vagy más megközelítésben eurázsiai világrend kialakulásának lehetünk tanúi, amelyet Kína, India és a „globális dél” feltörekvése jellemez.) Az MNB alapításának korszakát és a jegybank modern kori fejezetét tehát egy-

¹ Elég itt csak az aranystandard alkonyát vagy a gyarmatokon zajló változásokat kiemelni (modernizációs és függetlenedési törekvések).

aránt meghatározza az ötszáz éves ciklus fordulója² és az annak lassú átmenetéhez kötődő turbulencia.

Mindez nem egyszerűen csak geopolitikai párhuzamot rajzol ki, hanem annak technológiai-pénzügyi összefüggéseire is figyelmeztet. „A nemzetközi kapcsolatok növekvő polarizálódása nyomán bekövetkező rendszerváltások mindig felpörgetik az inflációt. Az utóbbi száz évre visszatekintve ennek megfelelően huszonöt éves fordulópontokat fedezhetünk fel: huszonöt évenként a jelentős geopolitikai és technológiai változásokat pénzügyi forradalmak kísérik.”³ Az MNB alapításának korát a Brit Birodalom hegemoniájával szorosan összeforrott aranystandardrendszer helyreállítási kísérletei jellemezték, amelyeknek 1944-ben a Bretton Woods-i szisztéma létrehozása véget vetett. Az aranydeviza-rendszerként is ismert Bretton Woods már nem az aranyat, hanem a dollárt állította középpontba, és 1971-ben annak aranyra válthatósága is teljesen megszűnt. A modern teremtett pénz ekkoriban már az USA informatikai forradalmára támaszkodott. Tehát ahogy az MNB történetének kezdeti és következő fejezeteit, úgy mai működését is meghatározzák a geopolitika-technológia-pénz hármásának áttörései. Jelenleg a pénz felgyorsult digitalizációjával és új, digitális pénzformák (például a digitális jegybankpénz, DJBP) megjelenésével szembesülünk, amelyet technológiai újítások vezérelnek (blokklánc, okosszerződések) és geopolitikai árnyalatok színeznék (Kína és a digitális renminbi, határon átnyúló DJBP-rendszerek Keleten).⁴

A ciklikusság az állam szerepének változásaiban is tetten érhető volt az elmúlt száz évben. A bank alapításának korára és a 21. század második-harmadik évtizedére egyaránt az állam szerepvállalásának megerősödése jellemző. A húszas-harmincas években az első világháború utáni konszolidáció és az 1929–1933-as világgazdasági válságra adott keynesi gazdaságpolitikai válasz az állami beavatkozást tolta előtérbe. Hazánkban a Trianon utáni helyreállítás elképzelhetetlen lett volna a Bethlen István miniszterelnök, Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter és – nem utolsósorban – Popovics Sándor jegybankelnök neve által fémjelzett közpolitikák nélkül. Míg az államot később,

2 Az ötszáz éves hatalmi ciklusokról szóló szakirodalmi háttérrel és az Eurázsia korszaka melletti érveket összefoglalja például Matolcsy 2023.

3 Horváth–Gulyás–Szabó 2023, 32.

4 Részletesebben lásd Horváth–Boros 2022.

a század második felében a monetarista iskola és a 2000-es évek közepéig tartó makropénzügyi stabilitás (ún. *great moderation*) a háttérbe sorolta, a 2008-as globális válság és legújabban a pandémia nyomán a kormányzati fellépés ismét meghatározóvá vált. A jegybankok tehát – részben a 20. század korábbi évtizedeit idézve – ismét tágabb keretek között gondolkoznak és cselekszenek. Az elsődleges mandátum (árstabilitás) betöltése manapság újabb és újabb módokon követeli meg a keretek szélesítését.

A tőke, a technológia, a tudás és a tehetség (az ún. 4T-modell) jelentősége szintén párhuzamként értelmezhető az egy évszázaddal előtti idők és napjaink között. Az elmúlt ötszáz év tapasztalatai szerint azon nemzeteknek sikerült felemelkedniük, amelyek rendelkeztek a 4T megfelelő kombinációjával, és azt képesek voltak optimálisan hasznosítani: a pénzt tőkévé alakították, új technológiákat kutattak és alkalmaztak, elérhetővé tették a tudást a társadalom széles rétegei számára, valamint lehetőséget teremtettek a tehetségek kibontakozására és érvényesülésére.⁵

Magyarország Trianon után óriási gazdasági és társadalmi problémákkal küzdött. Drasztikusan csökkent az ország területe, népessége, valamint energia- és nyersanyagvagyon. E helyzetben vette kezdetét a Bethlen István nevéhez fűződő konszolidáció, amely 1925-től komoly eredményeket hozott. A gazdasági fellendülés mellett számos társadalmi réteg életszínvonalát sikerült javítani. Az ország vezetése felismerte, hogy Magyarországnak, immár kis gazdaság lévén, elsősorban a tudásalapú gazdaság és társadalom kiépítésére kell koncentrálnia. Klebelsberg Kunó kultuszminisztersége alatt zajlott az ország egyik legnagyobb oktatási reformja. Addig soha nem látott mértékű anyagi forrással – az állami költségvetés 9-10 százalékával – támogatták az oktatás és a tudomány fellendítését.⁶ Külföldi továbbképzési és kutatási hálózatot hoztak létre tehetséges fiatalok számára a kor szellemi központjainak számító európai városokban, így Bécsben, Berlinben, Rómában, Párizsban, Zürichben. Emellett számos ösztöndíj jött létre, és a korabeli mód-

⁵ Matolcsy 2021.

⁶ Halmos 1993.

szereknék megfelelően zajlott a tehetségek azonosítása, gondozása és fejlesztése.⁷

Napjainkban az átalakuló világrend és a fenntarthatósági forradalom ismét kitörési lehetőséget biztosít azon kisebb gazdaságok számára, amelyek képesek időben a javukra fordítani a globális folyamatokat. A 4T, egyfajta „fenntartható magyar felzárkózási modellként”, a fejlődés olyan mozgatórugója lehet, amelyben a gazdasági növekedés együtt jár az intellektuális fejlődéssel. Csak azok az országok képesek csomóponttá válni, amelyek magukhoz vonzzák a tehetségek, a tőke, a tudás és a technológia tényezőit.⁸

A tanulmány a következő fejezetben összegzi az MNB nemzetközi kapcsolati hálójának 1924–1989-es alakulásáról fellelhető ismereteket. Ezt követően a modern kori és különösen a 2013 óta tartó időszak fejleményeit emeli ki, különös tekintettel a keleti kapcsolatok és a bilaterális együttműködések jelentőségének felértékelődésére. Végül a kitekintésben a jövőre vonatkozó tanulságokat fogalmazzuk meg.

A Népszövetségtől a Nemzetközi Valutaalapig: visszatekintés az MNB első hat évtizedére

Nemzetközi kapcsolatok az önálló, klasszikus jegybanki tevékenység korában (1924–1948)

Az MNB történetének első nagy fejezetét a történeti munkák az önálló, klasszikus jegybanki tevékenység korszakaként írják le,⁹ amikor alapítása és működése összeforrt a trianoni békediktátumot követő gazdasági-pénzügyi konszolidációval. A saját valuta és az önálló pénzügyi rendszer megteremtése – a szuverenitás szimbólumaként – az Osztrák–Magyar Monarchia romjain létrejött utódállamok mindegyikében az első számú intézkedések közé tartozott.¹⁰ Emellett Magyarországon a független jegybank létrehozása a nemzetközi pénzügyi asz-

7 Bognár 2016.

8 Matolcsy 2021.

9 Botos 1999, 11.

10 Korencsi 2020, 165.

szisztencia feltételül is szolgált. A népszövetségi kölcsönről szóló 1924-es megállapodás egyik pilléréként hazánk megalapította az MNB-t, amelynek első elnöke Popovics Sándor (1862–1935) elismert pénzügyi szakember, az Osztrák–Magyar Bank (OMB) korábbi főkormányzója lett.¹¹

Az OMB szellemi öröksége irányadó maradt az MNB számára, amelyet Popovics elnöksége végéig (1935) megtestesített.¹² A párhuzam a példaadónak tekintett Osztrák Nemzeti Bankkal továbbra is fennállt,¹³ hiszen a két intézmény alapszabályzata majdnem megegyezett, és hasonló gyakorlati megközelítéssel bírtak.¹⁴ (Leszámítva az MNB amerikai/brit orientációjának különbségét és a harmincas évtizedben a valutaleértékelés kérdését, amelyekre még kitérünk.)

Az MNB alapszabályai olyan előremutató rendelkezéseket tartalmaztak, mint a költségvetési deficit finanszírozásának tilalma, amely Európában ekkor még nem volt általános.¹⁵ A bank alapvető feladata a pénzértékállóságának biztosítása lett, és Popovics Sándort mindvégig szilárd antiinflációs meggyőződés jellemezte.¹⁶ Az általa képviselt konzervatív gazdasági alapelvek nemzetközi szinten leginkább a Bank of England-nél (BoE) érvényesültek, a párhuzam pedig nem véletlen.¹⁷

Meghatározó együttműködés a brit jegybankkal

Történeti munkák egész sora mutat rá az MNB és a Bank of England között az 1920-as években kialakult kivételes kapcsolatra.¹⁸ A bethleni konszolidáció egyik jelentős fejezete – a népszövetségi kölcsön 1924-es odaítélésétől kezdve a szanálási program 1926-os lezárásáig – a magyar

11 Schusztter 2021.

12 Pogány 2000; Botos 1999, 16.

13 Az intézmény 1923-ban Österreichische Nationalbank néven alakult újjá. Részletesen lásd ONB 2024.

14 Pogány 2000.

15 Botos 1999, 32.

16 Schlett 2020; Pogány 2000.

17 Botos 1999, 115.

18 Pogány 2003. A forrás Péteri György *Global Monetary Regime and National Central Banking. The Case of Hungary* című 2002-es könyvét szemlézi. A mű széles körű levéltári kutatások alapján új részletekkel gazdagította tudásunkat az MNB és a Bank of England, illetve Popovics Sándor és Montagu Norman (a BoE elnöke) kapcsolatáról.

államháztartás nemzetközi ellenőrzése mellett zajlott, amihez népszövetségi delegáció érkezett hazánkba.¹⁹ A britek általában is kiemelt szerepet játszottak a Népszövetség stabilizációs tevékenységében, ám kimondottan igaz volt ez Magyarországon, ahol a delegáció brit tanácsadó tagja, Harry A. Siepman is hozzájárult az „angol szál” erősítéséhez. Siepmannt az MNB-hez rendelték ki, ahol hatékonyan segítette a magyar és nemzetközi igények összeegyeztetését. Élénk kapcsolatot tartott fenn Montagu Normannel, a BoE elnökével, miközben Popovics is nagyra értékelte véleményét. A jegybankelnök és Siepman dialógusa a brit szakember 1926-os távozása után is folytatódott.²⁰

A BoE aktivitása tágabb összefüggésekre vezethető vissza. Montagu Norman korának egyik kiemelkedő személyiségeként a központi bankok nemzetközi együttműködését szorgalmazta. A független jegybankokra egyfajta harmadik koordinációs tényezőként tekintettek az államok és a piac mellett. Ezenkívül Norman az Egyesült Királyság pénzügyi pozíciójának megőrzése érdekében is fontosnak tartotta az európai rekonstrukcióban való tevékeny részvételt.²¹ A Népszövetség és Magyarország egyeztetései során a jegybankalapítás kereteit Norman javasolta határozta meg, különös tekintettel az intézményi autonómiára.^{22, 23}

Az MNB első történelmi léptékű eredménye a korona stabilizációja lett, amelyhez szintén hozzájárult a brit kapcsolat. Az 1920-as évek elején súlyosan elinflálódott fizetőeszközt Popovics és Norman 1924-es megállapodása szerint 364 ezer korona = 1 angol font árfolyamon stabilizálták.²⁴ (A font egyébként ekkoriban tért vissza az aranyalaphoz.) Az elmúlt évtizedek kutatásai fényt derítettek arra, miért maradhatott a korona azután is a fonthoz kötve, hogy a Normannel kötött egyezség ezt már nem követelte volna meg.²⁵ Magyarország nagy jelentőséget tulajdonított az Egyesült Királysággal való jó viszonynak, mivel maga

19 Salter 1926.

20 Pogány 2000, 2003.

21 Uo.

22 Schuszter 2021.

23 A népszövetségi kölcsön több mint felének jegyzése is az angol pénzpiacra történt (a többi hat ország – köztük az USA, Svájc és Olaszország – kisebb részt vállalt). Lásd Schlett 2020.

24 Botos 1999, 17.

25 Péteri György történész erre vonatkozó kutatási eredményeit ismerteti: Pogány 2003. 1925-ben egyébként lazítottak a teljes fixáláson, ám a korona-font árfolyam továbbra is csak egy szűk sávban mozoghatott.

mögött szeretne volna tudni Londont egy – valószínűnek tartott – súlyos likviditási válság esetére. Ausztria ekkor már más utat választott. Az Osztrák Nemzeti Bank az osztrák korona árfolyamát az amerikai dollárhoz kötötte és monetáris tartalékait New Yorkban helyezte el (míg hazánk nagy aranykészleteket tárolt Londonban).²⁶

A magyar gazdasági-pénzügyi stabilizációt végül átfogó pénzreform zárta le. Az 1927-től teljeskörűen bevezetett új fizetőeszköz, a pengő a sikeres konszolidáció jelképévé vált.²⁷

Az MNB csatlakozik az újonnan alapított Nemzetközi Fizetések Bankjához

Popovics Sándor elkötelezett támogatója volt a jegybankok nemzetközi együttműködésének, amelyben a megingott gazdasági rend és a pénz iránti bizalom helyreállításának eszközét látta.²⁸ Eredetileg az első világháborús német jóvátétel megfizetésével összefüggő kérdések miatt az 1920-as évek végén felmerült egy olyan intézmény gondolata, amely egyúttal a központi bankok kooperációjának kereteit is megadja. A BIS 1930-ban jött létre Bázelen, és rögtön az alapításkor az MNB is csatlakozott hozzá. A szervezet a háborús jóvátételek (járulékfizetések) lebonyolításán túl klíringházat is létesített, kereskedelmi banki tevékenységet folytatott és aranszállítást végezhetett a jegybankok számára. 1931-ben Popovics Sándor a BIS hitelbizottsági elnöki székét foglalhatta el, ami kiszélesítette a nemzetközi egyeztetési lehetőségeket az MNB számára.²⁹

A Nemzetközi Fizetések Bankja hamarosan más módon is szerepet kapott a bank életében, mivel – később kifejtendő okokból – 1931 őszén az intézmény tanácsadót ajánlott az MNB-nek Henry J. Bruce angol diplomata személyében. Bruce szerepének érdekessége, hogy MNB-s munkájában erősen támaszkodott Harry Siepmann korábbi népszövetségi tanácsadóra, Popovics Sándor megbecsült szakmai partnerére.

²⁶ Pogány 2003.

²⁷ Botos 1999, 72.

²⁸ Uo. 83.

²⁹ Uo. 85.

Bruce 1938-ig töltötte be a tanácsadói pozíciót, majd 1939-ig a bank felkért szakértője maradt.³⁰

Az eddigiek jól mutatják, hogy Popovics elnöksége alatt az MNB tevékenységét átszőtték a nemzetközi kapcsolatok, és ez nemcsak kényszerűségből (a külföldi felügyeletből) fakadt, hanem az elnök átfogó szemléletéből is. Popovics „arra törekedett, hogy az aktuális és esetenként felszíninek bizonyuló jelenségek mellett a történések mélyebb kiváltó okait és következményeit is bemutassa és azok higgadt értékelését nyújtsa”.³¹ Ennek jegyében a bank éves közgyűlései foglalkoztak többek között a nagyvállalatok nemzetközi terjeszkedésének kérdéseivel, a külföldi hitelfelvételi lehetőségek bővülésének hatásaival, sőt olyan külpolitikai témákkal is, mint Németország felvétele a Népszövetségbe (1926). Az MNB idegen nyelvű publikációkkal és a magyar diákok angol nyelvi vagy külföldi tanulmányainak támogatásával szintén foglalkozott.³²

A bank nemzetközi mozgásteret az 1920-as években összességében szélesedett, amit az is alátámaszt, hogy a piacokon már nemcsak hitelfelvevőként, hanem hitelezői csoportok tagjaként is megjelent. Így részt vállalt például a belga és az olasz jegybankoknak nyújtott stabilizációs és reformcélú hitelekből.³³

A geopolitika árnyékában: a világválságtól a háborún át a forint bevezetéséig

Az 1929–1933-as nagy világgazdasági válság, majd a harmincas évek geopolitikai fejleményei egyre kedvezőtlenebbé tették az MNB működési környezetét. 1930-tól hazánkban is pénzügyi krízis bontakozott ki, ami a fent említett tanácsadók (köztük Henry Bruce) kinevezését is indokolta. 1932-től – az osztrák példára – megjelentek a pengő leértékelésére vonatkozó elképzelések. Ennek napirenden tartói között volt Imrédy Béla pénzügyminiszter és Otto Niemeyer, a Népszövetség Pénz-

³⁰ Pogány 2000.

³¹ Botos 1999, 36.

³² Uo. 37, 90.

³³ Uo. 58.

ügyi Bizottságának tagja, a Bank of England munkatársa. Popovics Sándor azonban mindvégig ellenezte a devalvációt.³⁴ Ez a nézetkülönbség is szerepet játszhatott abban, hogy a harmincas években a Bank of Englanddel már hűvösebbé vált a kapcsolat.³⁵

Ekkoriban „a Popovics Sándor által követendő példaképnek tekintett konzervatív közgazdasági alapelvek [...] fokozatosan teret veszítettek”.³⁶ „A nemzetközi politika porondján lezajlott néhány esemény – a világgazdasági és a leszerelési konferencia kudarca, Japán és Németország kilépése a Nemzetek Szövetségéből – az országok közötti kooperáció és együttműködés gyengítését eredményezte.”³⁷ Az MNB elnöki székét 1935-ben az új irányvonalat képviselő Imrédy foglalta el (1938-ig), aki pályáját korábban a jegybankban kezdte és ott 1928-tól a külföldi jegybankokkal való kapcsolattartásért, illetve a külföldi gazdasági fejlemények nyomán követéséért felelős ügyosztályt vezette, és a BIS-t érintő ügyek belső koordinációjával is megbízták.³⁸

A harmincas évek második felében hazánk egyre inkább a hitleri Németország árnyékába került. A Popovics Sándor és a jegybank szakembergárdája által képviselt devalvációellenes álláspont egyik indoka épp az volt, hogy a pengő leértékelése esetén a magyar export még inkább eltolódhatott volna Németország és Olaszország irányába.³⁹ Ez az érvelés elsősorban gazdaságpolitikai megfontolásokból fakadt – ugyanakkor az is ismeretes, hogy a magyar elit jelentős része ekkor már fokozódó aggodalommal tekintett a Német Birodalomnak való kiszolgáltatottságra. A kényszerhelyzetet az is mutatja, hogy 1937-ben Imrédy már hiába próbálkozott a német vezetéssel azzal, hogy Németország legalább a magyar gabona- és takarmányszállítmányok ellenértékének felét devizában fizesse meg (német márka helyett).⁴⁰ Időközben a pengő leértékelése is megkezdődött, bár eleinte még lassú ütemben. A fi-

34 Pogány 2000.

35 A megromlott kapcsolatról lásd Botos 1999, 92.

36 Uo. 115.

37 Uo. 127.

38 Uo. 84, 89.

39 Pogány 2000.

40 Botos 1999, 171.

zetőeszköz később, a második világháború végkifejletével párhuzamosan a történelem egyik legnagyobb hiperinflációján ment keresztül.⁴¹

A háború nehéz éveinek talán legnagyobb kihívását az aranykészlet megőrzése jelentette az MNB számára, amelynek a legendássá vált Aranyvonattal tett eleget. A jegybank dolgozói 1945-ben családtagjaikkal együtt összesen több mint 30 tonna arannyal, devizatartalékokkal és egyéb értékekkel átlépték a határt nyugat felé, majd az ausztriai Spital am Pyhrnben őrizték azokat, elérve, hogy a teljes készlet egyben maradjon és ne kerüljön se szovjet, se német kézre. A rendkívül szorult helyzetben az MNB küldöttei eljutottak az amerikai hadsereghez, így az értékeket végül a győztes amerikai félnél sikerült biztonságba helyezni, később pedig tárgyalások útján visszakapni. Az 1946-ban ha-zaérkezett aranykészlet nélkül nem lett volna lehetséges a 20. század második pénzreformja, a forint bevezetése. Az új fizetőeszköz 1946. augusztus 1-jén került forgalomba.⁴²

Kényszerpályán 1947-től a rendszerváltásig

A szovjet megszállás és a politikai viszonyok átrendeződése nyomán az államosítás 1947-ben a pénzügyi rendszert is elérte. Az MNB történetében új szakasz kezdődött, amikor az önálló, klasszikus jegybanki tevékenység helyét az egyszintű bankrendszer működtetése vette át, az intézmény pedig a pénzügyminiszter – és a legfőbb pártszervek – felügyelete alatt betagozódott az államapparátusba.⁴³ E korszakban a banknak legalább két rendszerszintű kihívást kellett kezelnie:

1. az egyszintű bankrendszer funkcióinak – az ún. egyszámlarendszernek – a kialakítása, a tervutasításos gazdaság pénz- és hirtelforgalmának lebonyolítása;⁴⁴
2. az ország devizafinanszírozásának biztosítása és ennek keretében a Nemzetközi Valutaalaphoz, valamint a Nemzetközi Újjá-

⁴¹ Uo. 181.

⁴² MNB Pénzmúzeum 2024; Botos 1999, 280; Bertók et al. 2021, 48–49.

⁴³ Botos–Botos 2004, 358–361, 465.

⁴⁴ Ennek során a kereskedelmi banki tevékenység vált meghatározóvá, a hagyományos jegybanki funkciók „feloldódtak” a rendszerben. Lásd Botos–Botos 2004, 356.

építési és Fejlesztési Bankhoz (IBRD, a Világbank intézménye) való csatlakozás előkészítése.

Bár a hidegháborús háttér alapján ettől az időszaktól a bank nemzetközi kapcsolatainak beszűkülését várhatnánk, valójában ez nem volt teljesen így. Noha az erős kényszerpálya (szovjet, illetve KGST-orientáció) fennállt, ám a devizafinanszírozás iránti egyre szorítóbb igénynek nem lehetett volna eleget tenni magas szintű nyugati kapcsolatok nélkül. (Ezeket a szálakat idővel az elektronikus adatfeldolgozás bevezetése is hangsúlyosabbá tette, amire még visszatérünk.)

A keleti blokkra rákényszerített tervutasításos modellek alapvető hiányosságai miatt a korszakot áthatották a kiigazítási kísérletek. Az MNB ezek előkészítésében többek között a nemzetközi gyakorlatok nyomán követésével vett részt. Az egyszámla- és a hitelrendszer módosításának érdekében 1951-ben küldöttség utazott a Szovjetunióba, ahol az állami banknál (Goszbank) a szocialista pénzügyi rendszer tapasztalataival ismerkedtek meg.⁴⁵ A szovjet közgazdasági és bankügyi minták tanulmányozására szolgált még az MNB-ben is megrendezett Szabad Nép-félóra.⁴⁶

A keleti relációban az 1950-es évek végétől lényeges fejlemény volt, hogy előtérbe kerültek a szocialista országok jegybanki vezetőinek rendszeres tanácskozásai, amelyek már nem kizárólag a szovjet példákat propagálták, hanem a többi ország gyakorlataira is felhívták a figyelmet. Az első ilyen jellegű, magas szintű jegybanki értekezletet 1958-ban Prágában rendezték meg. E találkozók lehetőséget biztosítottak az MNB-nek a kétoldalú kapcsolatok előmozdítására. Így például a második tanácskozás margóján, 1959-ben Moszkvában a kínai, a lengyel és az NDK-s féllel is egyeztettek a konvertibilis valutatartalékok MNB-nél való elhelyezésének lehetőségéről.⁴⁷

A kötött devizagazdálkodás keretei között az MNB hajtotta végre a külföldi devizahitelek műveleteit. A gazdasági modellel, illetve a politikai és gazdasági irányítással összefüggő okokból a külső (nyugati konvertibilis valutákban történő) devizafinanszírozás igénye az idő előrehaladtával egyre nyomasztóbbá vált. A hitelek biztosításához szük-

⁴⁵ Uo. 75–76.

⁴⁶ Uo. 141.

⁴⁷ Uo. 299–302.

séges jó hírnevet és szerteágazó bankközi kapcsolatokat az MNB a korszak egészében fenn tudta tartani.⁴⁸ A feladat olyan intézményi hálózaton alapult, amelynek részei voltak a Central Wechselstuben AG Niederlassung Wien (CW Bank),⁴⁹ néhány egyéb pénzügyintézet és az MNB külföldi képviseleti irodái. Az utóbbiak rendeltetése a kapcsolatépítés és a devizaügyletek támogatása volt.

A képviseleti irodák 1967 és 1983 között nyíltak meg, sorrendjük szerint Párizsban, Londonban, Zürichben, Frankfurt am Mainban, Bejrútban (a Közel-Kelet akkori pénzügyi központjában),⁵⁰ New Yorkban, majd Tokióban. A londoni képviselet szerepét 1973-ban az MNB, a CW Bank és más magyar állami intézmények által létrehozott Hungarian International Bank (HIB) vette át, amely kereskedelmi ügyletek finanszírozásával foglalkozott.⁵¹ Az MNB külföldi bankokkal együtt is részt vett pénzügyintézetek alapításában. Így alakult meg 1979-ben Budapesten a szocialista tömb első offshore jogállású bankja, a közép-európai Nemzetközi Bank Rt. (a mai CIB elődje), amelynek tulajdonosi körében az MNB-n kívül nyugatnémet, olasz és japán bankok is szerepeltek.⁵² Szintén a magyar fővárosban jött létre 1985-ben a keleti blokk első, külföldi többségi tulajdonú (nem offshore) hitelintézete, a Citibank Budapest Rt., 80 százalékban a Citibank, 20 százalékban az MNB érdekeltségével.⁵³

Csatlakozás a Nemzetközi Valutaalaphoz

A jegybank korabeli nemzetközi kapcsolatainak meghatározó területe az IMF-csatlakozás volt, amelyet az MNB – a lehetőségekhez mérten – mindvégig javasolt a devizafinanszírozás szükségletei miatt.⁵⁴ Már

48 Uo. 14, 121, 250–251, 255, 446, 449, 467–468.

49 A szocializmus előtt alapított, magyar kereskedelmi banki tulajdonú, bécsi székhelyű CW Bank az államosítással került az állami bankszervezet érdekeltségébe. Az MNB 1968-ban vette át a Központi Váltóüzlet Rt.-n keresztül. A CW Bank főként az állami tulajdonú magyar külkereskedelmi vállalatok ügyleteit finanszírozta, a nyereségét pedig különböző „nyereség-transzferekkel” juttatták Magyarországra. Lásd Botos 2017, 188; Botos–Botos 2004, 461–462.

50 Csáki 2013, 81. A libanoni háború miatt a képviselet 1975-ben megszűnt.

51 Botos–Botos 2004, 497–498.

52 Uo. 368.

53 Uo. 385.

54 Lásd Honvári–Torda 2009.

1949-ben jegybanki feljegyzés készült a belépés lehetőségéről. Bár a körülmények a tagságot még sokáig kizárták, az MNB folyamatosan igyekezett fenntartani a szervezettel való kapcsolatait.⁵⁵ Az 1960-as években, az új gazdasági mechanizmus (1968) előkészítésekor ismét előtérbe került a csatlakozás ügye.⁵⁶ Az ekkori informális egyeztetésekben nagy szerepe volt az MNB BIS-tagságának, amelyet – egyedüli nemzetközi pénzügyi intézményi tagságként – a szocializmus időszakában is megőrzött. A Nemzetközi Fizetések Bankjának közgyűlései alkalmával lehetőség nyílt az IMF felé való puhatolózásra, sőt a BIS-beli, zökkenőmentes magyar részvételt referenciaként is fel lehetett hozni az ügyben.⁵⁷

Az 1966–1967-es „IMF-kísérletben” az MNB a Bank of England közvetítő szerepére támaszkodott. A kérdés László Andor jegybankelnök 1966-os londoni látogatásának, majd az 1967-es magyar pénzügyi delegációnak is fő témája volt. 1967-ben többször is Budapestre utazott az IMF európai igazgatója, Alan Whittome.⁵⁸ A csatlakozási szándékhoz azonban a Szovjetunió negatívan viszonyult, így az továbbra sem valószínűsíthető meg.⁵⁹

Az MNB a következő évtizedben is napirenden tartotta az ügyet a KGST különböző fórumain tett javaslatokkal, valamint feljegyzésekkel és tanulmányokkal.⁶⁰ Az olajválságok, a Bretton Woods-i rendszer végösszefoglalása (1973) és a geopolitikai konfliktusok (például az afganisztáni háború) nemzetközi környezetében 1979-re (ismét) nyilvánvalóvá vált, hogy a devizahitelek elapadásának fenyegetését csak az IMF-tagsággal – a szervezettől igényelhető forrásokkal – lehet elhárítani. Ezt hangsúlyozta Timár Máttyás jegybankelnök a pártvezetés 1981-es döntő ülésén is. Az IMF alapokmányát Magyarország végül 1982. május 6-án írta alá, júliusban pedig az IBRD-n keresztül a Világbank-csoport-

55 Botos–Botos 2004, 115–116.

56 Csáki 2013, 79.

57 Honvári–Torda 2009.

58 Uo.; Botos–Botos 2004, 262–266.

59 A finanszírozási problémákat ekkor még részben a Szovjetunió intézkedéseivel (hiteltörlesztési határidők meghosszabbítása, kontingensen felüli szállítmányok hazánknak) sikerült a csatlakozás nélkül is áthidalni. Lásd Honvári–Torda 2009.

60 Botos–Botos 2004, 451–452.

hoz való csatlakozásra is sor került.⁶¹ Hazánk ezzel a KGST-országok közül másodikként⁶² lépett be a nemzetközi pénzügyi rend ma is meghatározó intézményeibe, amely fordulópontra az MNB álláspontja szerint akár jóval hamarabb is sor kerülhetett volna.

A korszak vége felé lezajlott pénzügyi átmenetben nemcsak az IMF-nek, hanem a jegybank nyugati tanulmányútjainak is szerepe volt. Ezek jelentős részén (már az 1960-as évektől kezdve) a fejlett irodatechnikára és az elektronikus adatfeldolgozás gyakorlatára fókuszáltak a bank munkatársai. Az eszközbeszerzéseknek is köszönhetően az MNB 1982-ben bekapcsolódhatott a határon átnyúló fizetések első számú üzenetküldő rendszerébe, a SWIFT-be.⁶³

Az 1946-tól a 80-as évek végéig tartó időszakra kétségkívül kényszerpályaként kell tekintetünk az ország egésze és benne az MNB számára. A nemzetközi kapcsolatok áttekintése ugyanakkor azt is tükrözi, hogy a jegybank – a külső és belső kötöttségek között – igyekezett szerteágazó tapasztalatokat gyűjteni és összeköttetéseket kialakítani, amelyek megalapozták a magyar történelem következő, piacgazdasági fejezetéhez való hozzájárulását.⁶⁴

A függetlenségét visszanyerő jegybank 1991-től 2013-ig

A kétszintű bankrendszer és a modern jegybanki működés kialakítása

Magyarországon a kétszintű bankrendszer fejlődése már a rendszerváltás előtt kezdetét vette, hiszen a gazdaságot érintő döntő változások az 1980-as évek végén megkezdődtek. A piacgazdasági átalakulás folyamata az 1990-es évek elején vett lendületet, amelynek egyik legfon-

⁶¹ Uo. 452–455.

⁶² A KGST-országok közül először Románia lett a szervezet tagja 1973-ban. (Jugoszlávia ugyan tag volt, de KGST-ország nem.) Jóval korábban, az ötvenes évek elejéig egyszer már IMF-tag volt Csehszlovákia és Lengyelország is, akkor azonban kiléptek az intézményből. Csáki 2013, 79.

⁶³ Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication; Botos–Botos 2004, 296–297, 302, 505.

⁶⁴ Uo. 302.

tosabb eleme és katalizátora a bankrendszer reformja volt.⁶⁵ Ennek eredményeképp az évtized közepétől a stabil, minőségi fejlődés szakaszába lépett a bankrendszer.⁶⁶

A megújulással – amelyet a viszonylag kis és nyitott magyar gazdaság komoly külső eladósodottsággal kezdett meg – párhuzamosan kül-gazdasági orientációváltás történt: a volt szocialista országoktól fokozatosan Nyugat-Európa felé fordult az ország.⁶⁷ Az MNB ekkoriban a nemzetközi tapasztalat- és tudásszerzés terén is főként a nyugati példákra támaszkodott. A munkatársak képzésének fontos részét képezték a külföldi jegybankok – így az angol, a belga, a luxemburgi, az osztrák, a svájci, a svéd jegybank, valamint az amerikai Fed tagbankjainak⁶⁸ – tanfolyamai, szemináriumai és posztgraduális képzései.⁶⁹ A jegybank a magyar gazdaságba vetett nemzetközi bizalom visszaállítása mellett nagymértékben hozzájárult a nemzetközi pénzügyi intézményi kapcsolatok javításához, valamint az OECD-tagság és az EU-csatlakozás előkészítéséhez. Komoly feladatot jelentett az MNB számára, hogy összhangot teremtsen az intézmény különböző szervezeti egységei között, és azok szolgálatába állítsa a nemzetközi kapcsolatokat ápoló főosztály működését.⁷⁰

A jegybank számára az 1990-es évek második fele az átalakulásról és a felzárkózásról szólt. Az MNB a kétszintű bankrendszer létrehozását, valamint az intézményi függetlenséget megteremtő, az Európai Unió követelményeinek teljes mértékben megfelelő jegybanktörvény elfogadását követően megújult, klasszikus jegybankká vált, amelynek legfőbb célja az árstabilitás elérése és fenntartása lett.⁷¹ Monetáris poli-

65 Ursprung 1996, 18.

66 Uo. 21.

67 Uo. 12.

68 Az Egyesült Államok központi bankja, más néven a Szövetségi Tartalék Rendszere (Federal Reserve System – FED) 12 regionális tagbankból vagy szövetségi tartalékbankból (Federal Reserve Bank) áll, amelyek együttesen látják el a jegybanki funkciókat. A 12 regionális központ helyszínét egy szervezőbizottság (Reserve Bank Organization Committee – RBOC) választotta ki 1914-ben gazdasági és kereskedelmi kapcsolatok alapján. A 12 szövetségi tartalékbank helyszíne Boston, New York, Philadelphia, Cleveland, Richmond, Atlanta, Chicago, St. Louis, Minneapolis, Kansas City, Dallas, San Francisco.

69 Botos–Botos 2004, 622.

70 MNB [é. n.], 9.

71 Uo. 7.; MNB 2007, 17.

tikai stratégiája 2001 óta az inflációs célkövetés.⁷² „A korszakváltások értékelésénél csínján kell bánni a jelzőkkel, hiszen e munka hasznát csak a jövő ítélni tudja”; mégis fontos kiemelni, hogy a jegybank az ezredfordulóra európai intézménnyé vált, amely megállja a helyét a fejlett piacgazdaságok jegybankjai között.⁷³

Az intézményi kapcsolatok bővítése, a 2004-es EU- és KBER-csatlakozás

2001-ig az MNB négy főosztálya, valamint a külföldi irodák közül utolsóként megmaradt tokiói kirendeltség foglalkozott a nemzetközi kapcsolatokkal. Az ezt követő szervezeti átalakítások során a jegybank bezárta tokiói kirendeltségét, és a nemzetközi tevékenység fókuszába már a közelgő EU-csatlakozást állította. 2002-ben jött létre a mai Nemzetközi kapcsolatok igazgatóság elődje, amelyet az európai jó gyakorlatok feltárása után egy támogató, koordinatív, információmegosztási funkcióval rendelkező szervezeti egységként állítottak fel. A nemzetközi területen belül megalakult a kizárólag EU-s kapcsolatokkal, valamint az EU-n kívüli térséggel foglalkozó egység. Ezek főként a nemzetközi intézményekkel fenntartott kapcsolatokra helyezték a hangsúlyt, de tevékenységük kiterjedt a más jegybankokkal kialakított kétoldalú kapcsolatokra is.⁷⁴

A jegybankra az uniós jogharmonizációs munkában is komoly szerep hárult. Míg a csatlakozás előtt az EU-ban hatályos pénzügyi tárgyú szabályozások átvétele zajlott, addig 2004 után emellett az uniós szintű jogszabály-előkészítési folyamatba is be kellett kapcsolódniuk a hazai hatóságoknak.⁷⁵ Az MNB számos EU-s szervezettel tart fenn szoros kapcsolatot. A legfontosabbak az Európai Központi Bank – amelynek részvényese lett –, a Központi Bankok Európai Rendszeréhez (KBER) tartozó jegybankok, valamint a későbbiekben az Európai Bankhatóság (European Banking Authority, EBA) és más európai felügyeleti ható-

⁷² Uo. 16.

⁷³ MNB [é. n.], 7.

⁷⁴ MNB 2007, 45–46.

⁷⁵ Uo. 27.

ságok (ESMA, EIOPA). A jegybankelnök tagja az EKB Általános Tanácsának, az MNB vezetői és szakértői pedig aktív résztvevői az EKB döntéshozó szerveit támogató KBER-bizottságok és munkacsoportjaik tevékenységének.⁷⁶ A jegybank aktív tagja az EU-tagállamok pénzügyminisztereiből álló ECOFIN (Economic and Financial Affairs Council) üléseit előkészítő Gazdasági és Pénzügyi Bizottságnak (Economic and Financial Committee, EFC), valamint intenzív egyeztetések keretében együttműködik az Európai Bizottság gazdasági és pénzügyi kérdésekkel foglalkozó főigazgatóságával. A jegybankelnök képviseli Magyarországot az IMF élén álló Kormányzótanácsban.⁷⁷

Az EU-n kívüli jegybankokkal folytatott együttműködés és információcsere legjelentősebb platformja a BIS, amelynek kéthavonta megrendezett jegybankelnöki találkozó bilaterális egyeztetésekre is alkalmat adnak. Az MNB emellett közreműködik az OECD bizottságainak munkájában, főként szakmai kiadványok előkészítése révén, valamint Magyarország OECD-tagságának koordinációjában.⁷⁸

Az EU-n kívüli bilaterális kapcsolatokban az uniós csatlakozást követően már a fejlődő országok magyar tapasztalatok iránti érdeklődése dominált. Az MNB mindig igyekezett ezen államok jegybankjainak rendelkezésére állni, így a 2000-es évek második felében rendszeresen fogadta az indonéz, a kazah, a kínai, a szerb és a vietnámi jegybankok delegációit, de például albán, kirgiz és örmény megkeresések is érkeztek technikai segítségnyújtásért. A felmerülő kérdések többek között az inflációs célkövetés rendszerére, a bankrendszer átalakulására és a jegybanki függetlenségre irányultak. A bilaterális kapcsolattartás a fejlett országokra is kiterjedt, így például az amerikai Fed, a japán és a dél-koreai jegybank képviselői is látogatást tettek a banknál. Az MNB emellett félévente megbeszéléseket szervezett az amerikai Nemzetközi Pénzügyi Intézet (Institute of International Finance, IIF) kutatói számára, valamint csak 2006-ban 14 megbeszélést bonyolított le a HSBC-vel (Hongkong and Shanghai Banking Corporation Limited).⁷⁹

⁷⁶ Uo. 58.

⁷⁷ Uo. 60–61.

⁷⁸ Uo. 61–62.

⁷⁹ Uo. 62–63.

A jegybanki nemzetközi kapcsolatok kiterjesztése 2013-tól napjainkig

Új vízió, új stratégia – proaktív nemzetközi fellépés

A 21. század és különösen a 2010 utáni időszak megatrendjei – így az ázsiai gazdaságok felemelkedése, a fenntarthatóság és a digitalizáció – a központi bankokat is érintik, és egyre nagyobb hatással vannak az elsődleges jegybanki mandátumok (az ár- és pénzügyi stabilitás) betöltésére. Napjainkban tehát minden eddiginél inkább igaz, hogy a szűken értelmezett hagyományos jegybanki szerepkört kitágítva a tudás, a nemzetközi jó gyakorlatok becsatornázása és a tehetségek támogatása is kiemelt feladat a központi bankok számára.⁸⁰ Ahogy azt egyébként már Popovics Sándor első jegybankelnökként az újonnan megalakult Magyar Nemzeti Bank céljául tűzte ki. Az elmúlt évtizedben az MNB-ben a Nemzetközi kapcsolatok igazgatóság (NKI) áll e tevékenységek középpontjában, folyamatos figyelemmel kísérve a megatrendek és a hozzájuk kapcsolódó külföldi politikák alakulását, amelyek az NKI által szervezett konferenciákon, delegációknak szervezett eseményeken és felsővezetői utakon, valamint a publikációkban is kiemelt hangsúlyt kapnak.

Mindez annak köszönhető, hogy az MNB 2013-ban hivatalba lépett vezetése stratégiai célként tűzte ki a jegybanki innovációt. Így a nemzetközi együttműködés szempontjából az elmúlt bő egy évtized fókuszában egy új, ambiciózus, proaktív stratégia állt. Ezeket a törekvéseket tovább erősítette a 2013 szeptemberében hatályba lépett új jegybanktörvény. Az erős nemzetközi jelenlét kiépítésének eszközei a konferenciák, szakmai műhelyek és publikációk, valamint az intézményi nemzetközi hálózat kiegyensúlyozott bővítése a hagyományos nyugati és a feltörekvő keleti kapcsolatokra építve. Az MNB aktívan hozzájárul, hogy Budapest a Keletet és Nyugatot összekötő tudásközponttá váljon, maga a jegybank pedig egy olyan szellemi műhellyé, amely az ország gazdasági fejlődése érdekében azonosítja a külföldi jó gyakorlatokat.⁸¹

⁸⁰ Patai–Horváth 2022, 253.

⁸¹ Uo.

2013 óta egyre hangsúlyosabban jelent meg a geopolitikai megközelítés az MNB szakmai munkájában, amit a Central Banking Institute 2023-as, jegybankok körében végzett felmérése is alátámaszt: eszerint a geopolitikai fenyegetések egyre sürgetőbb problémát jelentenek a központi bankok működésére. A felmérésben részt vevő 79 jegybank több mint fele, összesen 41 az első három legfontosabb kihívás közé sorolta a geopolitikai aggodalmakat. Ugyanis a 20. századot követően ma újból egy komolyabb geopolitikai széttagolódásnak, blokkosodásnak lehetünk tanúi, amikor a versengő nagyhatalmak igyekeznek a világ gazdaságának minél nagyobb részét a saját érdekeiknek megfelelően alakítani és kisajátítani. Ezek a geopolitikai folyamatok és feszültségek a központi bankok tevékenységére is nagy hatással vannak, elsősorban az infláció és a pénzügyi stabilitás tekintetében. Ezért a széles körű és diverzifikált nemzetközi együttműködések szerepe mind jobban felértékelődik az új globális rend egyes, az inflációra hatást gyakorló tényezőinek minimalizálásában. A nemzeti bankok szempontjából így kiemelten fontos, hogy a geopolitikai folyamatok okainak, következményeinek és összefüggéseinek ismeretében proaktívan kezeljék a változó geopolitikai realitásokat. Ahogy Matolcsy György, az MNB elnöke előrevetítette, a 2020-as éveket a kormányok és az üzleti világ szereplői mellett a jegybankok szerepvállalása fogja meghatározni. Ezért a központi bankoknak geopolitikai szemlélettel is fel kell vértézniük magukat döntéshozataluk során, hogy megfeleljenek a 21. század kihívásainak. Ennek megfelelően a jegybankok különféle kutatócsoportokat és -intézeteket hoztak létre, ahol a multidiszciplinaritás, így a geopolitikai témák is hangsúlyos szerepet kapnak.⁸²

Az MNB már a korábbi vezetések alatt is kiemelt hangsúlyt fektetett a multilaterális nemzetközi szakmai kapcsolatok ápolására, illetve az aktív részvételre a nemzetközi gazdasági szervezetek és pénzügyi intézmények szakmai fórumain. A töretlen elköteleződés eredménye, hogy a jegybank mára 326 nemzetközi testületnek (tanácsnak, bizottságnak, munkacsoportnak) tagja. Azonban, míg 2013 előtt az együttműködés fókuszában leginkább az Európai Unió intézményei, valamint a tagállamok jegybankjai álltak, addig az MNB 2013 óta – nemzetközi kapcsolatait kiterjesztve – fokozott figyelmet szentel a globális, illetve keleti

⁸² Virág–Horváth 2023, 27.

fókuszú intézményeknek is. Az MNB új nemzetközi stratégiája emellett növelte a bilaterális kapcsolatok jelentőségét is, és új keleti, kétoldalú szakmai partnerségek kialakításával támogatja a magyar kormány keleti nyitási politikáját.⁸³ Mert ahogy Sir Paul Tucker, a Bank of England volt alelnöke 2016-ban a londoni Tacitus Lecture keretében tartott előadásában kifejtette, a 21. század nyertes nemzetei azok lesznek, amelyek összehangolják monetáris, gazdaság- és geopolitikájukat.⁸⁴

A multi- és bilaterális kapcsolatok felértékelődése

Az MNB az európai felügyeleti kooperáción túl globális felügyeleti kapcsolatrendszerére is kiemelt hangsúlyt fektet. A jegybank ezért számos, nemzetközi sztenderdek meghatározásáért felelős globális intézménnyel működik együtt, köztük a Biztosításfelügyelet Nemzetközi Szövetségével (International Association of Insurance Supervisors, IAIS), a Pénztárfelügyelők Nemzetközi Szervezetével (International Organisation of Pension Supervisors, IOPS) és az Értékpapír-felügyelet Nemzetközi Szervezetével (International Organization of Securities Commissions, IOSCO).⁸⁵ Azért, hogy a hagyományos nyugati reláción kívül is kölcsönösen előnyös kapcsolatokat építhessen ki, az MNB 2018-ban csatlakozott Közép-Ázsia, a fekete-tengeri régió és a balkáni országok jegybankelnökeinek klubjához (Central Banks Governors' Club of the Central Asia, Black Sea Region and Balkan Countries).⁸⁶ Szintén 2018-ban hazánkban rendezték meg először a 16+1 jegybankelnöki találkozót (16+1 China-CEEC Central Bank Governors' Meeting).

Az MNB számára 2013 után még fontosabbá vált az EU-n kívüli fel-törekvő országok jegybankjaival folytatott együttműködés, amely például bilaterális technikai segítségnyújtás (TA) formájában valósul meg. Ennek keretében az MNB rendszeresen fogad delegációkat az EU-n kívüli – például az ukrán, kazah, azeri, indiai, algériai, moldáv és szerb – jegybankokból, valamint küld külföldre szakértőket szakmai tanács-

⁸³ MNB 2016, 122.

⁸⁴ World Traders 2016.

⁸⁵ MNB 2016, 125–126.

⁸⁶ Patai–Horváth 2022, 260.

adás céljából.⁸⁷ A technikai segítségnyújtás révén az MNB nemzetközi szakmai megítélése is tovább javul, így a program 2023-ban *MNB Technical Cooperation Programme, From Tradition to Innovation* néven megújult. A tudásmegosztás a nyugat-balkáni térségre, a kaukázusi régióra, a Közel-Keletre, Közép-Ázsiára, Délkelet-Ázsiára és Észak-Afrikára fókuszál.

Az MNB 2014-ben – saját korábbi gyakorlatához hasonlóan – külföldi képviseleti irodák megnyitására döntött, ezúttal Bejrútban, Buenos Airesben, Hamburgban, New Yorkban, Párizsban és Rómában. Ezzel olyan európai jegybankok mintájára igyekezett vezető pénzügyi intézményekkel erősíteni a kapcsolatot, mint az EKB, illetve a francia, a német, az olasz és az osztrák jegybank. Az irodák 2015 és 2019 között működtek, feladatuk pedig az adott ország és térség gazdasági, társadalmi és kulturális folyamatainak megismerésére; rendszeres és rendkívüli jelentések, beszámolók készítésére, valamint az MNB helyi képviseletére is kiterjedt.⁸⁸

A nemzetközi kapcsolatépítés a külföldi kutatóközpontokkal folytatott együttműködést is egyre inkább magába foglalja. Az MNB célja, hogy az agytrösztök és kutatóközpontok innovatív ötleteit mindennapi működése szerves részévé tegye.⁸⁹ A teljesség igénye nélkül: az MNB 2014 óta tagja a londoni székhelyű Official Monetary and Financial Institutions Forumnak (OMFIF), amelynek tevékenysége a gazdasági és monetáris politikára, az állami vagyon- és tartalékezelésre, a pénzügyi felügyelet és szabályozás területére, valamint a jegybankok szerepére és irányítására terjed ki.⁹⁰ A bank 2018-ban együttműködő tagja lett a latin-amerikai és karibi jegybankok szövetségét képező Centre for Latin American Monetary Studiesnek (CEMLA). Az utóbbi bő egy évtizedben szoros kapcsolatok épültek ki a kínai gazdasági és pénzügyi intézményekkel. Az ország két vezető felsőoktatási intézményével, a pekingi Tsinghua és a sanghaji Fudan Egyetemmel, továbbá a kínai államtanács Fejlesztési Kutatóközpontjával (Development Research Center of the States Council, DRC), valamint a Kínai Társadalomtudományi

⁸⁷ MNB 2016, 126–127.

⁸⁸ Uo.

⁸⁹ Patai–Horváth 2022, 260.

⁹⁰ MNB 2016, 128.

Akadémiával (Chinese Academy of Social Sciences, CASS), amely 2017-ben Budapesten nyitotta meg a Kína–KKE Kutatóközpontot.⁹¹ Az MNB a nemzetközi rangsorokban legelőrébb jegyzett ázsiai egyetemmel, a National University of Singapore-ral (NUS) is szoros partnerséget alakított ki.⁹²

Az MNB legjelentősebb konferenciái

Az új nemzetközi stratégiát két kiemelt konferencia képviseli. A Lámfalussy Lectures Conference 2014-ben indult azzal a céllal, hogy platformot biztosítson a nemzetközi gazdasági és pénzügyi szakemberek, döntéshozók számára az átalakuló gazdasági világrendről, a globális gazdaságpolitikáról, a monetáris politikáról, valamint a pénzügyi rendszer stabilitásáról folytatott diskurzushoz. A konferenciát „az euró atyjáról”, Lámfalussy Sándorról nevezték el. Két panelje révén a Keletet és Nyugatot összekötő kapocsként szolgál.⁹³

A kialakulóban lévő új globális rend középpontjában az eurázsiai szuperkontinens áll. Ezt felismerve az MNB kiemelten kezeli az eurázsiai együttműködést: 2019-ben egy olyan egyedülálló konferenciát indított útjára, amely azóta az eurázsiai párbeszéd egyik legjelentősebb színterévé vált a hosszú távú fenntartható gazdasági növekedés biztosítása érdekében. A Budapest Eurasia Forum megszervezésében az MNB-t kiépült partnerhálózata segíti, amely magában foglalja többek között az OMFIF, a Boao Forum for Asia, a European House of Ambrosetti, a Singapore FinTech Festival, a Shanghai Forum és az International Institute for Applied Systems Analysis (IIASA) szervezeteket, fórumokat.⁹⁴

A 2021-es Budapest Eurasia Forum margóján mutatták be a jegybank Eurázsiai tanulmánykötet-sorozatának első kiadását, amelyet azóta még kettő követett. A sorozat célja, hogy – a jegybank kiterjedt nemzetközi partnerhálózatára támaszkodva – új alapot teremtsen

⁹¹ Patai–Horváth 2022, 261.

⁹² Uo. 262–263.

⁹³ Uo. 264.

⁹⁴ Uo. 266.

az Eurázsia-kutatásoknak és -együtműködéseknek. A kötetek évről évre neves nemzetközi szakértőket vonultatnak fel szerzőként.

Az MNB emellett minden évben számos egyéb konferenciának is otthont ad. Ezek közül kiemelkedik a Budapest Renminbi Kezdeményezés Konferencia (Budapest Renminbi Initiative Conference), amely 2015-ben indult azzal a céllal, hogy tovább erősítse Kína és Magyarország kapcsolatát, valamint hangsúlyozza Budapest regionális központ (*hub*) szerepét Kína és Közép-Európa viszonylatában.⁹⁵

A nemzetközi együttműködések további kiemelkedő példái

A jegybanki kapcsolatépítés példái közül a DJBP fejlesztésében világszinten élen járó kínai jegybankkal (People's Bank of China, PBoC) folytatott együttműködés az egyik legjelentősebb. Az európai jegybankok sorában az MBN az elsők között kötött kétoldalú devizacsere-megállapodást a kínai jegybankkal (2013).⁹⁶ Emellett Kína egyéb pénzügyi szabályozó intézményeivel is fontos partnerségek alakultak ki. Szintén az elmúlt évtized hozadéka, hogy az MNB elmélyítette kapcsolatait a dél-koreai jegybankkal (Bank of Korea, BoK), valamint a fenntartható és zöld pénzügyekben éllavasnak számító Szingapúri Monetáris Hatósággal (Monetary Authority of Singapore, MAS). A nemzetközi DJBP-együttműködés terén az MNB megfigyelő taggá vált a keleti országok olyan multilaterális projektjeiben, mint az mBridge és a Project Dunbar.

Az MNB felismerte, hogy a nemzetközi közösségnek „a civilizáció fennmaradása érdekében fenntarthatósági fordulatot kell végrehajtania”,⁹⁷ tehát elkötelezte magát a fenntartható gazdasági növekedéshez való hozzájárulás mellett. Ennek eredményeként 2019-ben – Közép-Európából elsőként – csatlakozott a pénzügyi rendszer fenntarthatóbbá tételét célzó jegybanki hálózathoz (Network for Greening the Financial System, NGFS). Az MNB 2021-ben első európai jegybankként „zöld man-

⁹⁵ Uo. 264.

⁹⁶ Palotai 2013, 1.

⁹⁷ Matolcsy 2022, 9.

dátumot” szerzett, vagyis a környezeti fenntarthatóság előmozdítását beemelték az MNB törvényben rögzített céljai közé.⁹⁸

A nemzetközi együttműködések révén az intézmény legfőbb célja, hogy beépítse tevékenységébe a külföldi jó gyakorlatokat. Kiváló példa a jó gyakorlatok sikeres adaptálására a 2013-ban meghirdetett Növekedési Hitelprogram (NHP), amelynek a brit jegybank 2012-ben bevezetett, Funding for Lending elnevezésű hitelprogramja szolgált példaképül.

Kitekintés

Az MNB százéves fennállása során a különböző korok változásaihoz alkalmazkodva mindig talált módot arra, hogy – lehetőségeit sokszor meghaladva – bekapcsolódjon a „nemzetközi vérkeringésbe”. A kitartó munka eredménye, hogy a jegybank napjainkra nyugati és keleti irányba is kiterjedt partnerintézményi hálózatokkal bír, tagja a tevékenysége szempontjából releváns nemzetközi szervezetek nagy többségének, valamint szakmai kiadványaival és rendezvényeivel hozzájárul a globális szakmai diskurzushoz. Az intézmény az ország és a gazdaság méretéből adódó potenciált messze túlszárnyalva felülreprezentált lett a nemzetközi porondon, és ma már az MNB tevékenysége is aktívan formálja a nemzetközi jó gyakorlatokat.

Az elmúlt évtized eredménye, hogy az MNB már nemcsak követi a nemzetközi trendeket, hanem azok élére állva, proaktívan tesz eleget egyre komplexebb feladatkörének. Az innovatív és kreatív hozzáállásnak köszönhetően – a klasszikus jegybanki mandátumok mellett – fokozatosan intellektuális központtá válik, amely a nyugati és a keleti jó gyakorlatok becsatornázására egyaránt képes. A jegybank ezzel azt is elősegíti, hogy Magyarország és benne Budapest gazdasági és szellemi csomóponttá váljon Kelet és Nyugat között.

A nemzetközi kapcsolatok talán még soha nem voltak annyira fontosak, mint napjainkban. Az együttműködések elmélyítése megteremti a változékony globális környezetben a gazdaságok túlélése és fejlődése szempontjából elengedhetetlen pénzügyi védőhálót. Ahogy Christine

⁹⁸ Patai–Horváth 2022, 262–263.

Lagarde, az Európai Központi Bank elnöke fogalmazott a Council on Foreign Relations' C. Peter McColough Series on International Economics elnevezésű rendezvényen: a geopolitika tektonikus lemezei egyre gyorsabban mozognak, és a változó politikai környezet jelentős hatással van a központi bankokra is. Így a jegybankoknak is fel kell készülniük az új realitásra, és a változó geopolitikára adandó válaszok keresésének ideje nem a fragmentáció bekövetkezése után van, hanem jóval annak létrejötte előtt. Ezért a nemzeti bankoknak stabilitást kell biztosítaniuk egy olyan korszakban, ami minden, csak nem stabil.⁹⁹ Az MNB – felismerve a globális trendeket – már hosszú ideje ebben a szelvényben végzi tevékenységét. Ennek volt köszönhető az is, hogy 2020-ban, a koronavírus-világjárvány okozta gazdasági nehézségek közepette, tízmilliárd euró keretösszegű védőhálót épített ki a világ számos nagy jegybankjával kötött megállapodásai révén.¹⁰⁰

Irodalom

- Bertók, Krisztina – Bódi-Schubert, Anikó – Iványiné Mészáros, Krisztina – Tóth, Csaba (szerk.) 2021: *75 éves a forint*. Magyar Nemzeti Bank. https://issuu.com/jegybank/docs/75_eves_forint (letöltve: 2024. február 21.)
- Bognár, György 2016: Tehetségfelfogás és tehetséggondozási törekvések Magyarországon az 1920-as években. *Opus et Educatio*, 3. évfolyam, 5., 10. szám. <http://opuseteducatio.hu/index.php/opusHU/article/view/137/185> (letöltve: 2024. február 26.)
- Botos, János 1999: *A Magyar Nemzeti Bank története II. Az önálló jegybank 1924–1948*. Budapest, Presscon Kiadó.
- Botos, János 2017: A magyar bankrendszer a trianoni traumától az államosításokig. *Gazdaság és Pénzügy*, 4. évfolyam, 3, 176–193.
- Botos, János – Botos, Katalin 2004: *A Magyar Nemzeti Bank története III. A jegybank útja rendszerváltozástól rendszerváltozásig (1948–1989)*. Budapest, Tarsoly Kiadó.
- Csáki, György 2013: Az IMF és a magyar rendszerváltás. *XXI. Század – Tudományos Közlemények*, 29, 79–92.
- Halmos, Ferenc (főszerk.) 1993: *A magyarság kézikönyve*. Budapest, Pannon Könyvkiadó. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/pannon-pannon-enciklopedia-1/a-magyarsag-kezikonyve-2/a-magyarsag-tortenete-520/ket-vilaghaboru-kozott-824/a-gazdasag-842/> (letöltve: 2024. február 26.)
- Honvári, János – Torda, Csaba 2009: Magyarország csatlakozása az IMF-hez és a Világbankhoz, I–III. rész. *Archivnet*, 9. évfolyam, 1–3. <https://www.archivnet.hu/gazdasag/magyar->

⁹⁹ Lagarde 2023.

¹⁰⁰ MNB 2020.

- ország_csatlakozasa_az_imfhez_es_a_vilagbankhoz_i_resz.html (letöltve: 2024. február 22.)
- Horváth, Marcell – Boros, Eszter 2022: Digitális jegybankpénz: a következő pénzforradalom? *Pénzügyi Szemle*, 67. évfolyam, 4, 506–521.
- Horváth, Marcell – Gulyás, Zsófia – Szabó, Dávid 2023: A geopolitika hatása a jegybankok felelősségére. In Virág, Barnabás – Horváth, Marcell 2023: *Geopolitikai ébredések. A fenntartható jövő megteremtése Eurázsia korának hajnalán*. Magyar Nemzeti Bank, 22–52. <https://www.mnb.hu/letoltes/euraszia-tanulmanykotet-2023-hun.pdf> (letöltve: 2024. február 27.)
- Korencsi, Attila 2020: A magyar jegybanki tevékenységek értékalapozottsága. *Polgári Szemle*, 16. évfolyam, 1–3, 161–173.
- Lagarde, Christine 2023: *Central banks in a fragmentic world*. <https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2023/html/ecb.sp230417~9f8d34fbd6.en.html> (letöltve: 2024. február 10.)
- Matolcsy, György 2021: *A 4T-modell*. <https://www.mnb.hu/sajtoszoba/elnokei-publikaciok/2021-evi-publikaciok/a-4t-modell> (letöltve: 2024. február 22.)
- Matolcsy, György 2022: *Új fenntartható közgazdaság (tézisek). Új fenntartható közgazdaságtan – Globális vitairat*. Magyar Nemzeti Bank, 9–20.
- Matolcsy, György 2023: Long-Term Economic and Geopolitical Cycles: A Compass to Multilateral Cooperation in Our Age. *Economic Diplomacy*, 1. évfolyam, 1, 7–15. <https://sciendo.com/article/10.2478/ecdip-2023-0005> (letöltve: 2024. február 27.)
- MNB 2007: *A Magyar Nemzeti Bank tevékenysége 2001–2007*. <https://www.mnb.hu/letoltes/mnb-tevekenysege.pdf> (letöltve: 2024. február 2.)
- MNB 2016: *Félidek jelentés 2013–2016*. <https://www.mnb.hu/letoltes/felidos-jelentes-2013-2016-hun-0303.pdf> (letöltve: 2024. február 15.)
- MNB 2020: *A Magyar Nemzeti Bank a világ nagy jegybankjaival kötött megállapodásokkal 10 milliárd euró keretösszegű védőhálót épített ki*. <https://www.mnb.hu/sajtoszoba/sajtokozlemenyek/2020-evi-sajtokozlemenyek/a-magyar-nemzeti-bank-a-vilag-nagy-jegybankjaival-kotott-megallapodasokkal-10-milliard-euro-keretosszegu-vedohalot-epített-ki> (letöltve: 2024. február 21.)
- MNB Pénzmúzeum 2024: *Megszólal a szemtanú: Kalandosan mentették meg Magyarországot aranyát*. Magyar Nemzeti Bank, Magyar Pénzmúzeum és Látogatóközpont, 2024. január 25. <https://www.penzmuzeum.hu/aktualis/hirek/megszolal-a-szemtanu-kalandosan-mentettek-meg-magyarorszag-aranyat/> (letöltve: 2024. február 21.)
- MNB [é. n.]: *Az MNB tevékenységének átalakulása 1995–2000*. Magyar Nemzeti Bank Titkársága. <https://www.mnb.hu/letoltes/mnbtev19952000-hu.pdf> (letöltve: 2024. január 30.)
- ONB 2024: *The Oesterreichische Nationalbank during the First Republic*. <https://www.oenb.at/en/About-Us/History/1922-1938.html> (letöltve: 2024. február 8.)
- Palotai, Dániel 2013: *Agreement on the Establishment of a Foreign Currency Swap Line between the Magyar Nemzeti Bank and the People's Bank of China*. <https://www.mnb.hu/letoltes/mnb-pbc-swap-en.PDF> (letöltve: 2024. február 22.)
- Patai, Mihály – Horváth, Marcell 2022: *The Future is Now – Eurasian central banks at the forefront of innovation*. Magyar Nemzeti Bank.
- Pogány, Ágnes 2000: Válságok és választások. Pénzügyi politika Magyarországon és Ausztriában, 1931–1936. *Aetas*, 15. évfolyam, 14. <https://epa.oszk.hu/00800/00861/00016/2000-4-02.html> (letöltve: 2024. február 7.)

- Pogány, Ágnes 2003: A magyar monetáris rendszer vonatkozásai a két világháború között, az 1920-as években. *Klió Történettudományi Szemlész Folyóirat*, 12. évfolyam, 2. <http://www.c3.hu/~klio/klio032/klio109.html> (letöltve: 2024. február 8.)
- Salter, Arthur 1926: The Reconstruction of Hungary. *Foreign Affairs*, október 1. <https://www.foreignaffairs.com/articles/hungary/1926-10-01/reconstruction-hungary> (letöltve: 2024. február 8.)
- Schlett, András 2020: Ínségköltéségetés – Megszorító csomag az 1920-as években. *Archívnet*, 20. évfolyam, 5–6. <https://www.archivnet.hu/insegkoltsegvetes-megszorito-csoomag-az-1920-evekben> (letöltve: 2024. február 7.)
- Schusztér, Péter 2021: Magyar Nemzeti Bank részvény – 100 aranykorona – 1924. június 20. *Az SPB antik értékpapír-gyűjteményének titkai*, 1. rész, március 10. <https://blog.spbinvest.hu/?p=728> (letöltve: 2024. február 7.)
- Ursprung, János 1996: *A kétszintű bankrendszer fejlődése Magyarországon 1987–1995*. <http://ursprungjanos.hu/bankrendszer.pdf> (letöltve: 2024. február 22.)
- Virág, Barnabás – Horváth, Marcell 2023: *Geo Awakenings. Building a sustainable future in the emerging Eurasian era*. Magyar Nemzeti Bank.
- World Traders 2016: *A New International Monetary System In A New World Order*. <https://world-traders.org/2016/02/26/tacitus-lecture-2016/> (letöltve: 2024. február 9.)